

מיכאיל בולגקוב¹⁰ באטום¹¹

תמונה 8

(יותר משנה חלפה. יום קיץ חם. פינה בחצר הכלא, שאליה פונים שני חלונות. מופיעים שני אסירים עם מטאטאים ואיתם סוהר 1)

סוהר 1: תטאטא, נבלות. אני לא רוצה לראות פירור אבק אחד – אחרת אתם תלקקו אותנו.

אסיר: יבריק פה כמו פרקט!

(הסוהר יוצא)

אסיר: לך לכל הרוחות ביחד עם המושל שלך!

(משליך את המטאטא ומתיישב על ספסל. שואף מבדל הסיגריה ומעביר לחברו האסיר שהתחיל לטאטא. סטלין מופיע מאחורי צוהר מסורג)

סטלין: שלום.

אסיר: אה! הכבוד כולו שלי.

סטלין: יש חדש?

אסיר: המושל מגיע היום.

סטלין: ידוע כבר.

אסיר: כבר? יפה לך!

סטלין: יש לי בקשה.

אסיר: אתם, החברה הפוליטיים, לא רגועים, שככה יהיה לי טוב. אתם לא יכולים לשבת בשקט. או שיש לכם בקשות, או שיש לכם תלונות או "תשיג לי עיתון מהיום..." אצלנו זה

פשוט – הושיבו – שב!

סטלין: על מה אתה יושב?

אסיר: "בוא, ספר לנו, חבר,

מי יושב, על מה יושב?

אדוני, מי כבר זוכר...

שם יש כבש, פה זאב!"

¹⁰ 1891-1940. ראו גם עמ' 145, "בולגקוב וסטלין" מאת גלעד עברון.

¹¹ באטום (או באטומי, כשמה כיום) היא עיר נמל בגיאורגיה, שאליה גורש סטלין בנעוריו, לאחר שנעדר ממבחן בסמינר לכמורה. בעיר זו הקים הנער יוסיף ("סוסו") את תנועת המחתרת הקומוניסטית. שנים לאחר מכן, כשהוא כבר יושב על כס השליט וזוהר כשמש העמים, זכה הרודן לצפות בהצגה על נעוריו שנקראת על שם אותה העיר. סטלין היה הצופה היחיד בהצגה, וזו גם היתה הפעם היחידה שבה היא הועלתה.

המחזה נכתב ב-1939 לאחר שהודר בולגקוב מרפרטואר התאטראות בברית המועצות עקב ביקורתו על השלטון. מחברו השבור של הרומן האסור-לפרסום "האמן ומרגיטה" חיפש דרך כלשהי להתפרנס. כשביקש לצאת את המדינה זכה לטלפון אישי מסטלין. השליט הביע צער על רצונו של אדם כה מוכשר לעזוב את המולדת. בולגקוב, בליט ברירה, נשאר וכתב מחזה המוקדש לסטלין הנער. קשה לומר בפה מלא ש"מכר את עצמו", שכן דמותו של סטלין אינה שטוחה או חד-ממדית, ולא ניכר שנכתבה בחנופה או בצביעות. ועם זאת, מדובר ביצירה בעלת מעמד מיוחד, קורע לב, שמקדיש מחבר לעריץ שככל את ידיו וחנק את נפשו. ערב לפני הצגת הבכורה הגיע סטלין לחזרה סגורה בתאטרון האמנותי במוסקבה. בתום ההצגה קרא אליו את המחבר והודיע בקול נרגש: "המחזה מצוין, אבל אסור שההצגה תעלה". אומרים שדמותו של סטלין הצטיירה כאנושית מאוד בהפקה, אנושית מדי.

אני, למשל, מהכייסים.
סטלין: יש לי מכתב שצריך למסור.
אסיר: היום היה כזה צחוק בתא שלנו! פתאום הבנו שנגמרו לנו הסיגריות! ממש נשפכנו מצחוק: מתים לעשן, ואין מה לעשן.
סטלין: תפוס... (זורק חבילה קטנה לחצר)
אסיר: דַּנְקָה זֶר! היי, זוז מהחלון! (מטאטא במסירות)
סטלין: חולף ויוצא)
אסיר: המכתב בחבילה?
סטלין: ברור.
אסיר: (מכה באגרופו בכף ידו) בול, חותמת, המכתב יוצא לדרך.
סטלין: שאלה נוספת. יש באגף הנשים אחת בשם נטשה. יושבת לכר בתא. הועברה לא מזמן מבאטום. שיער שופע כזה.
אסיר: המ... שיער שופע. מובן.
סטלין: הכול פה פשוט להבנה: אישה יושבת בכלא, זה הכול. ככה זה. צריך לברוק איך היא מרגישה.
אסיר: התחילה לבכות.
סטלין: לבכות? (פאזזה) אני רואה שאתה בחור חריף, תופס מהר...
אסיר: אל תחניף, אל תחניף, אנחנו לא מהשחצנים.
סטלין: אני לא מחניף. פשוט צפיתי כך קצת מהחלון. בקרוב יוציאו את האישה הזאת לחצר. אתה היית יכול לכוון אותה שתעבור פה. היא תמיד מתהלכת בקצה ההוא, משום מה. כאילו בכוונה. ואתה בינתיים תעסיק את הסוהר.
סטלין: (הסוהר נעצב ללב. שורק)
סטלין: תפוס. (זורק חבילה קטנה)
אסיר: תתרחק!
סוהר 1: בהמה, למה אתה לא משקה שם?
סטלין: (חולפות שלוש נשים, מאחוריהן, פוסעת לאיטה, נטשה. הסוהר עובר)
אסיר: (מתקרב עם משפך בידו לנטשה) אַת, גברת, טיילי שם, ליד החלון ההוא, יהיה לך מעניין. האחראי שלך שאל בקשר אלייך.
נטשה: איזה אחראי? אף אחד לא אחראי עלי. תתרחק ממני.
אסיר: את פעם ראשונה בכלא, ואני, כדאי שתדעי, פעם חמישית. כייסים לא מקרקרים סתם. אנחנו, העבודה שלנו זה לכתק מנעולים עם לום. גשי לחלון. (יוצא)
נטשה: (בעקבותיו) מרגל מסריח!
סוהר 1: (מופיע, מביט מרחוק) בני זונות, למה אתם משקים את הכניסה? רוצים שהמושל יחליק? (יוצא בריצה)
נטשה: (מתיישבת על הספסל)
סטלין: (מופיע בחלון) מה פירוש דמעותייך, תנשמת? שבר אותך הכלא?
נטשה: סוסו?
סטלין: אל תנקבי בשם.
נטשה: אתה פה? אתה... חשבתי שאתה כבר בסיביר... אתה... אה?
סטלין: אני יושב פה כבר שנה שנייה. שמעתי מאנשים שאת בוכה? אה? נטשה?

נטשה: בוכה, אני מודה, בוכה. יושבת לבד. הגעגועים מענים אותי, אז אני בוכה.
סטלין: מתי זה התחיל?
 נטשה: לפני שבוע בערך.
סטלין: תפסיקי עם זה, אל תבכי, הם יטרפו אותך... תמותי... תעשי מה שאת רוצה בכלא – רק אל תבכי!
 נטשה: רציתי לתלות את עצמי...
סטלין: מה יש לך? להעניק להם במו ידיך את חייך? לא שמעתי את המלים האלה, לא הוצאת אותן מהפה. תקשיבי לי: נשאר לך עוד קצת לסכול. תחשבי על זה שכבר שחררו את סילבסטר ואת פורפירי.
 נטשה: מה? שחררו? באמת?
סטלין: אני יודע בבטחה. וגם לך נשאר כמה ימים אחרונים כאן, בכלא. הם לא מצליחים למצוא עלייך כלום. אבל תישבעי לי שלא תבכי!
אסיר: (מופיע) היי... היי... היי...
סוהר 1: (עט אחריו, כמו נץ) אני אראה לך מה זה! מה אתה עוקף אותי, נבלה? (מכה את האסיר. מסהר אל נטשה) מה זה צריך להיות? (שולף את תרמיל הפגיון שלו ומכה את נטשה)
אסיר: אה... עלו עלינו.
 נטשה: שלא תעז! שלא תעז! הוא מרביץ לי!
סטלין: (מקרב את פניו לצוהר ואוחז בסורגים בשתי ידיו) היי, חברים! תקשיבו! תצעקו כולם! סוהר מכה אישה! אישה מוכה על ידי סוהר! סוהר מכה אישה!
אסירים: (מופיעים בחלון הסמוך) תרימו קול, חברים! מכים אישה! (מכים בכוס ברזל על הסורגים)
 (הצעקה עוברת מאחד לשני בכלא – מכים אישה!)
אסיר: הו, עכשיו זה רץ!
סוהר 1: (לסטלין) תתרחק מהחלון!
 (מגיע סוהר 2, תופס את נטשה בידה)
 נטשה: אל תיגע בי!
סטלין: עזוב את היד שלה, כלב!
אסירים: תראו, מענים אישה בחצר!
 (משליכים כוסות לחצר. גם סטלין משליך כוס דרך החלון)
אסיר: תראה לו מה זה!
סוהר 1: תתרחק, או שאני יורה!
סטלין: תירה.
 (סוהר 1 יורה באוויר. ההמולה גדלה. מנהל הכלא מגיע)
סטלין: תירה לפה, לחלון.
 נטשה: הוא מרביץ לי!
סוהר 2: אני לא נוגע בך.
מנהל הכלא: תפסיקו עם זה מיד!
אסיר 1: (מצביע על סטלין בחלון) ההוא, שם, אדוני המנהל...
 (מחלונות תאי הכלא עולים הקולות: "עולם ישן עדי יסוד נחריבה!...")